
Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Metodologii i Zespołu Oświecenia

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 422-424

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU HISTORII METODOLOGII
I ZESPOŁU OŚWIECENIA

Dnia 5 listopada 1968 r. w Krakowie pod przewodnictwem prof. P. Rybickiego odbyło się wspólne zebranie dwu zespołów: Historii Metodologii i Oświecenia, na którym zreferowano wstępne projekty wyborów źródeł do dziejów poglądów na naukę w okresie średniowiecza oraz oświecenia. Wspomniane wybory tekstów stanowić mają część większej całości — obejmującej źródła do historii nauki od starożytności do XX w. — którą zamierza opracować i wydać drukiem Zakład Historii Nauki i Techniki PAN.

Na wstępie autorka projektu wyboru tekstów średniowiecznych, dr M. Frankowska-Terlecka, poinformowała, dla kogo przeznaczona jest planowane wydawnictwo, czemu ma służyć, oraz jakie są najważniejsze decyzje w odniesieniu do tej publikacji podjęte przez kierownictwo Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Wydawnictwo zatem ma być dostępne i pomocne pracownikom nauki nie związanym zawodowo z historią nauki, studentom oraz wszystkim ludziom ze średnim wykształceniem, interesującym się tą historią z amatorstwa.

Według projektu wyboru źródeł, który przygotowała i przedstawiła dr Frankowska-Terlecka, tom poprzedzony będzie wstępem, omawiającym zakres chronologiczny i tematyczny antologii, wskazującym założenia i kryteria wyboru tekstów, oświetlającym problemowy układ wyboru źródeł z wyjaśnieniem specyfiki średniowiecznych poglądów na naukę oraz takich zagadnień, jak np. stosunek nauki do teologii, a także najbardziej syntetycznie charakteryzującym ogólny klimat średniowiecza. Autorka uważa za konieczne zwrócenie uwagi przede wszystkim na nowe prądy umysłowe wieków XII i XIII, które przygotowały późniejszą rewolucję naukową. Teksty wyboru mają być zgrupowane w trzech głównych działach: 1) pojęcie nauki i ogólne zagadnienia nauki, poszczególne dyscypliny, ich przedmiot i zadania; 2) zagadnienia metodologiczne (zastosowanie matematyzacji, metoda eksperymentalna); 3) człowiek i nauka (zasadnicze postawy człowieka wobec nauki i badania natury). Każdy tekst źródłowy będzie poprzedzony krótką informacją o dziele, z którego pochodzi.

W drugiej części zebrania doc. I. Stasiewicz przedstawiła swój wstępny projekt wyboru źródeł dotyczących poglądów na naukę w wiekach XVII i XVIII. Wewnętrzny układ tomu przewiduje zasadniczo trzy działy: 1) metody poznania w nauce; 2) przedmiot, pojęcie i zadania nauki (ogólnie, a następnie w odniesieniu do poszczególnych dyscyplin naukowych, z położeniem głównego akcentu na poglądy nowatorskie); 3) pojęcie postępu w nauce; ponadto autorka rozważa celowość dodania działu: 4) wpływ czynników społecznych na rozwój umysłowości człowieka. Wysunięcie na pierwszy plan zagadnień teoriopoznawczych autorka uzasadnia faktem, iż koncepcja tzw. nowej nauki kształtowała się w ramach dyskusji między dwoma kierunkami myślenia: empiryczno-sensualistycznym i racjonalistycznym; teksty w tym dziale powinny ukazać m.in. znamienne ówczesne kontrowersje metodologiczne i teoriopoznawcze. Dobór tekstów w dziale drugim będzie obrazował stopniowe rozszerzanie się w wiekach XVII i XVIII obszarów poznania naukowego, gdy obok nauk matematycznych i przyrodniczych zaczęto przyznawać wartość naukom społecznym i poznaniu historycznemu. Teksty zamieszczone w dziale trzecim mają przedstawić utylitarną koncepcję nauki; jednym z założeń tego działu jest zilustrowanie typowego dla oświecenia twierdzenia, że nauka zrodziła się z ludzkich potrzeb i ludzkim potrzebom ma służyć. Wybór powinien uwzględniać, zdaniem autorki, teksty raczej powszechnie znane, do źródeł zaś nowo odkrytych albo też zapomnianych odwoływać się należy jedynie wówczas, gdy wnoszą jakieś zupełnie nowe inwencje czy oryginalną interpretację problemu. Każdy tekst będzie poprzedzony notą bio-bibliograficzną.

Po referatach wywiązała się dyskusja, w której brali udział: prof. I. Dąbska i prof. K. Opałek, docenci: M. Chamcówna, T. Kowalik, J. Sulowski i I. Szumilewicz, dr J. Rebeta oraz mgr W. Rolbiecki. Wszyscy wyrazili zgodną w zasadzie opinię, że wydawnictwu należałoby nadać wyższy poziom. Co do projektowanej treści zwracano uwagę, że bardziej, niż uwzględniają autorki, uwypuklić trzeba więzi między poszczególnymi naukami. Rozważania na temat metod naukowych przyjmują, jak się zdaje, zbyt jednostronnie teoretyczny punkt widzenia, a konieczne jest również przedstawienie tej problematyki od strony praktycznej. Pewne zastrzeżenia wzbudził dobór tekstów polskich autorów.

Prof. Opałek, który nie mógł uprzednio bliżej zapoznać się z treścią referowanych projektów, ograniczył się do ogólnych uwag, m.in. na temat celowości tego typu wydawnictwa, zakładanego poziomu odbiorcy, układu materiału, a zwłaszcza trudności związanych z interpretacją epoki średniowiecza: czy oświetlać ją — jakby sam raczej sądził — z ówczesnego punktu widzenia, czy też — ze współczesnego? Mgr Rolbiecki poruszył sprawę stosunku omawianych tekstów do publikowanych tekstów z historii filozofii; wyraził obawę, by przygotowywana praca nie była dublowaniem wydawnictw z zakresu filozofii nauki, proponował natomiast szersze uwzględnienie materiałów odnoszących się do socjologii nauki oraz wprowadzenie zmiany w tytule wydawnictwa, który by brzmiał: *Wybór tekstów z zakresu ogólnych problemów nauki*.

Doc. Sulowski, reprezentując pogląd, że średniowiecze musi być pokazane nie tradycyjnie, lecz nowocześnie i w oparciu o prowadzone aktualnie badania, postulował uwypuklenie zjawiska zainteresowania ludzi średniowiecznych zagadnieniami przyrodniczymi oraz ich wysiłków zmierzających do wprowadzenia do pracy naukowej metod szczegółowych; w większym stopniu należałoby też uwydatnić znaczenie logiki w średniowieczu; konieczne wreszcie byłoby uwzględnienie zagadnień związanych z organizacją nauki i jej instytucjonalizacją w oparciu o średniowieczne ustawodawstwo, przepisy, zarządzenia, zakazy, statuty wyższych uczelni itp. Doc. Chamcówna — również zwolenniczka współczesnego ujęcia epoki średniowiecza — uznała za niewłaściwe powtarzanie tekstów niemal już obiegowych i sięganie do dawnych antologii przy wyborze źródeł; zwróciła poza tym uwagę, że w projekcie dr Frankowskiej-Terleckiej zaginęła problematyka nauk prawnych. Polemizując z doc. Sulowskim, doc. Chamcówna stwierdziła, że zagadnienia instytucjonalizacji nauki, szkół wyższych, praw, przywilejów i obowiązków młodzieży akademickiej i profesorów uniwersytetów są szeroko uwzględnione w źródłach do historii wychowania.

Następnie zabrała głos prof. Dąbska, wypowiadając się za większym respektowaniem konkretnych koncepcji, przedstawionych w obydwu projektach, bez poddawania już pod dyskusję ogólnego zagadnienia, co byłoby lepsze: wybór źródeł do historii nauki czy wybór źródeł dotyczący ogólnych problemów nauki albo teorii nauki; prof. Dąbskiej osobiście najbardziej zresztą odpowiada koncepcja uwzględniająca zasadniczo dwa działy: teorię i filozofię nauki oraz metodologię. Ważnym wzbogaceniem projektowanych wyborów źródeł byłoby natomiast wprowadzenie większego zróżnicowania tekstów, a więc np. uwzględnienie korespondencji uczonych (źródło ciekawe, a mało znane); ponadto trzeba by sięgnąć do tekstów znanych logików, akcentując przede wszystkim ich wypowiedzi na temat metod naukowych. Uzupełnienia te nie zmieniłyby oczywiście konstrukcji opracowanych projektów.

Zdaniem doc. Szumilewicz, należałoby znacznie rozszerzyć wstęp do wyboru tekstów średniowiecznych, nie pomijając żadnego z problemów typowych dla epoki, jak np. sporu nominalistów, stosunku nauki do wiary (a nie tylko do teologii) itp. Ponadto, zgadzając się z ogólną koncepcją projektu doc. Stasiewicz, dyskusantka zaproponowała kilka pozycji do ewentualnego uzupełnienia wyboru. Dr Rebeta w od-

niesieniu do wyboru średniowiecznego poparł stanowisko autorki i potwierdził, że niewątpliwie należy uwzględnić w nim autorów arabskich, których idee i koncepcje weszły do nauki europejskiej. Doc. Kowalik, również solidaryzując się z przedstawionymi dwoma projektami, uznał jednak, że w wyborze źródeł z okresu oświecenia należałoby jeszcze silniej wyeksponować problematykę nauk społecznych.

Zamykając dyskusję, prof. Rybicki stwierdził, że referowane projekty dotyczą głównie wyboru źródeł z zakresu teorii i metodologii nauk. Dział trzeci w obydwu projektach jest mało przejrzysty i zakwestionować by można jego celowość. Ustosunkowując się do wypowiedzi dyskutantów, prof. Rybicki zaznaczył, że nie zgadza się z sugestią prof. Opałka, by w pierwszym wyborze źródeł kierować się tradycyjnym punktem widzenia światopoglądu średniowiecznego; słuszne wydaje się natomiast głębsze podkreślenie dwoistości nauk — teoretycznych i praktycznych — w wiekach średnich. W drugim projekcie należałoby istotnie uwypuklić i wyodrębnić w większym stopniu problematykę społeczną; wskazane byłoby również ograniczenie liczby cytowanych autorów i uwzględnienie tylko najbardziej reprezentatywnych.

Na zakończenie przewodniczący zebrania udzielił głosu autorkom referatów. Dr Frankowska-Terlecka zgodziła się z opinią, że można by nieco podwyższyć poziom wydawnictwa, biorąc zarazem pod uwagę jak najbardziej słuszne rady zwężenia tematycznego wyboru — zgodnie z wypowiedziami prof. Dąbskiej i prof. Rybickiego — do dwu działów: teorii nauki i metodologii. Prelegentka uznała także postulowaną potrzebę wprowadzenia tekstów z dziedziny prawa. Doc. Stasiewicz, odpowiadając dyskutantom, wyszła od szczególnego podkreślenia samej redakcji tytułu swej pracy: *Poglądy na naukę w wiekach XVII i XVIII. Wybór tekstów źródłowych*. Zdaniem prelegentki, przygotowanie wyboru tekstów z zakresu ogólnych problemów nauki — jak proponowano w dyskusji — jest bardzo trudne i raczej przekracza możliwości jednostki. Jeżeli chodzi o dobór tekstów, prelegentka broniła stanowiska uwzględniającego teksty klasyczne (z pewnym tylko dodaniem nowych), uważa bowiem za celowe respektowanie odbiorców średniego poziomu, co dla niej znaczy: ludzi z wyższym wykształceniem, interesujących się omawianą problematyką, choć nie specjalistów. Polemizując z niektórymi głosami w dyskusji, doc. Stasiewicz uzasadniała również, dlaczego wybranych przez siebie autorów polskich uważa za dostatecznie reprezentatywnych. Przyznała natomiast, że proponowany dział trzeci wyboru może istotnie wydawać się trochę sztuczny; interesująco natomiast mogłoby wypaść wprowadzenie osobnego działu: epoki widziane oczyma historyków nauki. Obie prelegentki ponownie podkreśliły na koniec, że prace przedstawione na zebraniu należy traktować jako dyskusyjny projekt wstępny, nie jedyny i chyba nie ostateczny.

cd.

POSIEDZENIE NAUKOWE ZESPOŁU ODRODZENIA

W dniu 5 listopada 1968 r. odbyło się w Krakowie zebranie Zespołu Odrodzenia pod przewodnictwem prof. Henryka Barycza, na którym dr Anna Czekajewska-Jędrusik przedstawiła referat *Historiografia polska XVI w. w recepcji czytelnika doby odrodzenia*¹.

Na wstępie autorka uzasadniła wybór tematu, podnosząc znaczenie historiografii jako jednej z najważniejszych gałęzi naukowego pisarstwa w okresie renesansu.

¹ Por. artykuł na ten sam temat: A. Czekajewska, *Z badań nad recepcją historiografii polskiej XVI wieku w dobie odrodzenia*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 4/1967, ss. 723—739.